

УДК 177.9

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6532020.12>

Прегледни рад

Стеван Салатић*

Факултет политичких наука, Београд

ПОДСТИЦАЈНОСТ И ПРИНЦИП РАЗЛИКЕ – РОЛС - КОЕНОВА ТРИЛЕМА

Сажетак

Принцип разлике, схваћен у својој уској варијанти захтјева братство као посебан однос пријатељства и солидарности који постоји у друштву. По принципу братства надарени у друштву неће захтијевати посебне подстицаје како би били продуктивнији већ ће бити емпатични према оним у најгорем положају и из тог разлога ће и без подстицаја једнако придоносити друштву. У праведном друштву постоји посебан етос или култура правде којом ће се водити сви припадници таквог друштва. Средишно питање којим се Коен бави јесте Ролсов принцип разлике у којем се каже да у друштву постоје људи који су због природне генетике или због обичне среће у стању да производе више него други, а ти људи имају право да буду богатији од других ако њихова продуктивност и из ње проузроковано друштвено богатство утичу да они у најгорем положају поправе свој почетни статус. Коен сматра да надареним људима не треба посебна мотивација како би производили више али и сматра да Ролс није захтијевао да је неопходно дати посебне подстицаје надареним људима како би они више придоносили. Принцип разлике представља осећај

---

* stevan.salatic@yahoo.com

солидарности између оних боље позиционираних и лошије позиционираних, али је такође и средство мјерења како би се успјех и корист употребила тако да и лошије стојећим буде од помоћи.

Кључне ријечи: подстицајност, принцип разлике, солидарност, братство, Коен, Ролс.

ДА ЛИ ПРИНЦИП РАЗЛИКЕ ГАРАНТУЈЕ ЈЕДНАКОСТ?

Прије изласка из штампе „Теорије правде“ доминантно схватање правде у западном свијету било је учење о процедуралној правди. Једно понашање можемо назвати правденим ако је сагласно са општим правилима која су прописана у друштву. „Процедурална правда може се илустровати такмичењима, као што су трке. Правична трка није она у којој особа која побједи морално заслужује да побједи, него она у којој нема варања, нико не стартује прерано или има неправично преимућство употребом дрога“ (Barry 1965:103).

За разлику од теоретичара друштвене правде, теоретичари дистрибутивне правде не доводе принципе правде у везу са редистрибуцијом већ са овлаштењима које је друштво признало сваком појединцу.

Ролсова теорија правде јесте процедурална теорија правде али се од осталих процедуралних теорија разликује у многим сегментима. Иако по форми процедурална теорија правде, Ролсово схватање правде изложено у „Теорији правде“ представља велики допринос теоријама социјалне правде јер наглашава нашу моралну интуицију о једнакости и интуицију о дозвољености одступања од једнакости једино ако је такво одступање рационално оправдано. Ролс сматра како тржишни критеријуми алокације ресурса морају бити контролисани неком врстом правила социјалне правде, чиме Ролс разликује учинке производње и учинке дистрибуције.

Принципи правде не требају само да обезбједу аутономију појединцима већ они треба да прерасту у принципе дјеловања институција у једном друштву. Ролс уочава да у модерним друштвима неједнакости стечене рођењем имају велики

замах и да принципи правде треба да првенствено дјелују на искорјењавању неједнакости стечених рођењем. Институције треба да се руководе принципима правде и тиме створе максимално савршено праведно друштво. Први теоријски проблем који се налази пред Ролсовом теоријом јесте које институције улазе у појам „основне структуре“ која је за Ролса субјект правде. Институције које улазе под појам „основне структуре“ у „Теорији правде“ су:

1. политички поредак и главна економска и друштвена уређења;
2. правно заштићена слобода мишљења и слободе савести;
3. конкурентна тржишта;
4. приватна својина у средствима за производњу и
5. моногамна породица.“ (Rawls 1998:24)

Домашаји принципа правде у друштву управо зависе од овог првог корака. Основна структура односно институције које улазе у основну структуру друштва управо одређују однос слободе и једнакости у једном друштву. Ролс у књизи на неколико мјеста на различит начин одређује које институције улазе под појам „основне структуре“. Томас Поге, говори о Ролсовој теорији „ширег и ужег схватање основне структуре“ (Pogge 1989:21-25). Поге сматра како је шире схватање основне структуре одлика ранијих Ролсових радова, а да су његови настављачи и критичари знатно сузили схватање основне структуре прије свега због неодређености појмова које је користио за њено описивање (нпр. основна економска и друштвена уређења). Тако је из појма основне структуре у ужем смислу често изостављана моногамна породица као сфера интимног у коју јавност не треба да има увида и гдје друштвено признати принципи правде не треба да дјелују, што је често било на удару феминистичке критике.

Први корак Ролс назива општом концепцијом правде а тај корак се састоји у следећем: „све друштвене вриједности - слобода и могућности, приход и богатство и друштвене основе самопоштовања – треба да буду распоређене једнако,

осим ако је неједнака расподела било које, или свих ових вредности, свакоме од користи“ (Rawls, 1998:72). Најлошије позиционирани у друштву имају неку врсту вета која им дозвољава да све друштвене неједнакости у погледу редистрибуције изричито одбаце уколико им те неједнакости не доноси било какав профит. Уколико нечији таленат или способности омогућавају опште друштвени просперитет и ако су у функцији благостања апсолутно свих чланова друштва, неједнакост редистрибуције ићи ће у корист тих талентованих појединаца јер је Парето оптимално да они имају више добара на располагању него други појединци. Ова хуманистичка идеја о праву лошије позиционираних у друштву на вето на неједнакости налази се у средишту Ролсове теорије и читава „Теорија правде“ је изграђена на овој идеји.

Други корак у извођењу принципа правде је неопходан због неодређености принципа и критеријума за одређивање принципа кроз први корак. Наиме, ако се прихвате принципи правде као критеријуми за одређивање у првом кораку прописују може се десити да Ролсова теорија добије утилитаристички призив против чега се Ролс са „Теоријом правде“ и борио. Први корак не прави разлику између природних и друштвених добара већ их сврстава у заједнички кош при редистрибуцији. Принципи у првом кораку би прогласили праведним друштво у коме су се нечија материјална добра повећала на штету његових природних добара као што је слобода. Овакво схватање искривљује почетну Ролсову идеју и вредновање праведности своди исључиво на утилитаристички рачун. Због тога нам је потребан други корак којим би се у редистрибуцији раздвојила природна добра од материјалних добара и успоставила начела приоритета у редистрибуцији. Право нечије слободе говора или право на живот не смију бити у истој равни са правом једнаке расподеле ресурса. Збор разлика у редистрибуцији између природних и друштвених добара Ролс се одлучује да принцип правде дефинише у два одвојена принципа и између њих успостави однос лексичког приоритета првог принципа правде над другим. Принципи гласе:

“Прво - свака особа треба да има једнако право на најширу шему једнаких основних слобода, која је спојива са сличном шемом слобода за друге.

Друго - друштвене и економске неједнакости треба да буду уређене тако да је истовремено:

- а) разумно очекивати да буду свакоме од користи, и
- б) да су повезане са положајима и службама који су отворени за све” (Rawls, 1998:70).

Први принцип се назива принципом једнакости а други принцип јесте принцип разлике. Према правилима лексичког приоритета, Ролс истиче да се слобода људи једино смије жртвовати зарад неке друге човјекове слободе и ово начело назива „приоритетом слободе“. То је уједно и прво правило лексичког приоритета. У теорији правде постоји и друго правило лексичког приоритета које се може назвати „приоритетом правде над ефикасношћу и благостањем“. Овим правилом лексичког приоритета се најлошије позиционираним даје вето да све неједнакости које им не иду у прилог дисквалификују из друштва. Вил Кимлика је Ролсово учење о принципима лексичког приоритета свео на следећу реченицу „једнаке слободе имају првенство над једнаким могућностима, које имају имају првенство над једнаким ресурсима“ (Кумлика, 2009:71). Ролс дакле, јесте процедуралиста јер сматра да је један исход праведан ако је испоштована усвојена процедура и ако добијени резултати потпадају под дефиницију опште повољног. Оно што Ролса издваја из круга класичних теоритичара процедуралне јесте уплив моралне филозофије, односно захтјев да опште усвојене процедуре друштвеног понашања буду у складу са два принципа правде и са општом идејом једнакости.

Џон Ролс сматра да је праведна друштвена расподела она која се одвија у складу са његовим другим принципом правде.

„Друго - друштвене и економске неједнакости треба да буду уређене тако да је истовремено:

- а) разумно очекивати да буду свакоме од користи, и
- б) да су повезане са положајима и службама који су отворени за све” (Rawls, 1998:70).

Принцип разлике је веома сложен принцип. У његовој основи налази се расправа о количини разлике у очекивању

и коришћењу користи. Џон Ролс сматра да овај принцип није само принцип политичке теорије већ је и економски принцип. Начело разлике је такође и психолошко начело очекивања јер је повезано и са дистрибуцијом и очекивањима будуће дистрибуције. Ролсова идеја је да треба уредити друштво на тај начин да сви могу да профитирају из ових поменутих природних капацитета које посједују ријетки. То је суштина Ролсовог схватања правде.

Дакле, из почетог положаја сви почињу као једнаки и посједују једнаке дијелове свих друштвених добара. Временом таленовани ће стварати више и повећавати разлику у друштвеним добрима између себе и мање талентованих. На том мјесту, Ролс даје вето мање талентованим којим ће моћи искоријенити неједнакости које нису у њиховом личном интересу. Постојање вета је легитимно јер су сви на то пристали у почетном положају, не знајући да ли ће бити добро или лоше позиционирани. Постојање вета јесте једна врста осигурања за све који иза вела незнања у почетном положају не знају каква их судбина чека па се осигуравају за случај да им судбина додјели најлошије мјесто у друштву. Према Ролсовом схватању, редистрибуција друштвених средстава се искључиво одвија у корист оних најлошије позиционираних припадника друштва.

ПРАВДА ЈЕ СТВАР ЕТОСА КОЛИКО И ДРУШТВЕНЕ СТРУКТУРЕ

Занимљиву надоградњу Ролсове теорије правде кроз критику Ролсовог стваралаштва дао је аналитички марксиста Г.А. Коен у својој књизи „Rescuing justice and equality“. Критика се прије свега односи на Ролсову употребу Парето аргумента као оправдања давању потстицаја талентованим у друштву како би они и даље привређивали једнако учинковито, тј. како би били мотивисани да стварају више материјалних добара. Коен се супротставио концепту давања потстицаја талентованим, и тиме прочистио концепт праведног друштва за које се залагао Ролс. Коен ипак не тражи апсолутну једнакост јер по њему она није друштвено праведна; он оставља простор за неједнакости које би биле продукт давања подстицаја оним талентованим појединцима у друштву који обављају тешке, друштвено

одговорне и дефицитарне послове, без чијег постојања једно друштво не може опстати. Циљ Коенове критике Ролсове теорије правде јесте створити скицу друштва које ће бити мање неједнако од Ролсове шеме али које ипак неће бити апсолутно једнако. „Главни приговор којег Коен упућује против теорије праведности јест да праведно друштво не уважава и не поштује довољно једнакост као темељну вриједност демократије“ (Ераковић 2013:41-42). Основ расправе и камен спотицања између Коена и Ролса јесте управо Парето ефикасност и аргумент за давање подстицаја талентованим.

„Не може се једнакост поставити као природна почетна тачка, или као задана тачка, на темељу идеје да нико не заслужује више од било кога другог и онда одступити од те тачке јер такав помак доноси бољитак најлошије позиционираним у друштву и зато прогласити такав резултат неоспорно праведним“ (Cohen 2008, 19).

Коен сматра како то да ли ће талентовани једнако успјешно радити своје послове не зависи од потстицаја које добијају од друштва већ од њиховог сопственог понашања и спремности да раде једнако вриједно и када потстицаји изостану. Тражење потстицаја да би марљиво радили израз су егоизма и немају одлику праведности. Кроз три могуће расподеле Коен објашњава свој аргумент:

Табела 1: Расподела код Г.А. Коена

	Талентовани	Неталентовани
Једнака, почетна друштвена расподела – Д1	100	100
Парето супериор друштвена расподела – Д2	400	120
Парето супериорна друштвена расподела и једнакост –Д3	200	200

Извор: Cohen, 2008

Ролсова почетна шема дистрибуције Д1 може једнако успјешно бити замјењена шемом дистрибуције Д3 као

праведнијом шемом дистрибуције него ли је то шема Д2. У шеми дистрибуције Д3 сачувани су обоје, и једнакост и ефикасност. У све три шеме дистрибуције неталентована особа једнако привређује док постоји разлика у учинковитости талентоване особе. Када допушта дистрибуцију Д2 као могућу, Ролс дозвољава талентованом човјеку да се води сопственим егоизмом и да одступи од понашања какво се може назвати праведним. Коен за праведног талентованог грађанина – егалитарца каже да је то особа која „примјењује начело разлике у ситуацији у којој постоје особе у лошијем положају (насупротив оних у бољем положају) и вјерује да тај принцип, у тим околностима, захтјева једнакост по себи, и вјерује да не постоје дугорочно развијане и претхођене неегалитаријанским ставовима и праксом друштвене неједнакости које не угрожавају особе у најлошијем положају“ (Cohen, 2008: 34). Питање праведности, дакле није само питање друштвене структуре, већ и индивидуалног доживљаја сваког појединца, јер сваки човјек има урођен осјећај за правду. У својој књизи „If you are so egalitarian how come you are so rich“ Коен се поближе бави проблематиком какав прави егалитаријанац треба да буде. Праведна расподјела не треба да трпи себичност талентованих особа у дистрибуцији добара јер њихова себичност угрожава концепт праведности и није у сагласности са Ролсовом дефиницијом човјека са изграђеним осјећајем за правду.

У својој књизи „If you are so egalitarian how come you are so rich“ Г.А. Коен каже: „како каже Џон Ролс а и већина либерала, принципи правде примјењују се само на основну структуру друштва, а не на изборе људи унутар те структуре, не улазећи у њихове изборе да ли треба или не промовисати, помагати и покоравати се правилима правде основне структуре“ (Cohen 2000:2). Ролс одређује основну структуру као субјетка правде док људи треба несметано да се воде принципима доброг живота које преферирају унутар правила те основне структуре. Коен се супротставља овом приступу и покушава да прошири Ролсов приступ концепту правде. Правда је по Коену, не само питање владе и основне друштвене структуре, већ и питање личног избора сваког појединца, који промовисањем једног праведног етоса одређује једно друштво као правдено. Коен се пита: „да ли егалитарци који живе у неједнаком друштву

(у коме влада, из било ког разлога, није успјела да успостави једнакост коју егалитаристи фаворизују) су у обавези да имплементују, колико су у обавези у својим животима, норме једнакости које су прописали за владу“ (Cohen 2000:3)? Либерали егалитаристи, сматрао је Коен, заговарају постојање диспропорционалних неједнакости. Либерални егалитаристи, као што су Дворкин и Ролс, појединцима дозвољавају да се у свакодневном животу воде начелима личног, егоистичног интереса, и такво понашање рачунају као праведно уколико је оно дозвољено прописом институција које су субјект правде. Тиме либерални егалитаристи остају на темељима гарантовања формалне правде, док је појединцима остављен маневарски простор за индивидуална понашања која нису праведна. Коен критикује став либералних егалитариста по коме је редистрибуција ствар основне друштвене структуре наводећи примјер конкретних система редистрибуције у Њемачкој и у Сједињеним Америчким Државама. Наиме, у Њемачкој или у неким другим земљама које његују доминантан егалитаријански етос, капиталиста који посједује средства за производњу кроз систем редистрибуције узме занемарљив удио зараде радника који ради на његовим средствима за производњу. С друге стране, капиталиста у Сједињеним Америчким Државама, или у неким другим државама у којима влада много више индивидуалистички, друштвени етос предузетништва ће системом редистрибуције узети много, много више него капиталиста у Њемачкој. Концепт расподеле дакле зависи и од друштвеног етоса. „Коен тврди да ако сте егалитариста, нема оправдања за чекање на успостављање праведних институција. Доследност захтијева од нас да дамо своје богатство сада“ (Rogers 2000)¹. Питање правде, дакле није само питање друштвене структуре, већ и личне преданости сваког појединца егалитарном етосу.

Г.А. Коен у књизи “Resquing justice and equality” расправља о томе чиме талентована особа може правдати своје тражење потстицаја како би једнако учинковито радила. Пошто у својим теоријама Ролс и Бери одбацују заслугу, власничко право и тежину посла којим се баве талентовани као разлог правдања захјева за потстицајима, Коен закључује како једино

1 Више видети: <http://www.theguardian.com/books/2000/aug/13/philosophy.politics>

„ропство талентованих“ (Cohen 2008:114) у смислу одузимања слободе да се баве другим занимањем него оним за које су природно надарени може да представља легитиман захтјев за тражење потстицаја. „Коен допушта особне прерогативе, одређене потстицаје за талентоване и посебне случајеве за тешке и одговорне послове као изворе неједнакости у друштву“ (Ераковић 2013:42). Коен допушта подстицаје у случају да особе раде послове који захтијевају посебне друштвене терете, посебна одрицања и стресове а чије је постојање неопходно како би друштво опстало. Друштво, схваћено као комунитарно удруживање појединаца, зна препознати ову врсту послова и сви чланови тог друштва спремни су да особама које обављају друштвено одговорне послове дају подстицаје за њихово обављање. Ову групу послова са посебним друштвеним теретом Коен назива „добар случај“ (Cohen 2008:105). Награда за обављање овог тешког рада представља компензацију коју особе које обављају ове послове чини једнаким са особама које немају терет обављања тешких друштвених послова. Или како каже Коен: „Ако би добили више новца због оваквог терета, онда ово не би био аргумент за неједнакост, већ примјена начела једнакости који не узима у обзир само новац, већ и колико је посао опресиван“ (Cohen 2008:105). То друштвено разумијевање потребе за подстицајима при вршењу одређених послова треба да прође „интерперсонални тест“ (Cohen 2008:41-48) кроз који сви чланови друштва треба да дају пристанак да управо ти послови носи одређени друштвени терет и да особе које их обављају заслужују подстицаје. Коен интерперсонални тест одређује као „тест којим се пита да ли одређени аргумент може служити као оправдање за дискутабилну политику предоченог од стране било којег члана друштва било којем члану. Да би се провео тест, ми провјеравамо предочени аргумент одређеног појединца, или још чешће, одређене групе наспрам другог појединца, или члана друге, тј. чак и исте групе“ (Cohen 2008:43-44). Према Коеновом схватању, тај „хипотетички дијалог“ у коме учествују сви појединци једног друштва у суштини једини је који може оправдати давање подстицаја одређеним друштвеним пословима и особама који их обављају. Богати морају рационално оправдати своју разлику у богатству и добити пристанак сиромашних да је праведно да они на основу својих друштвених позиција присвајају „већи дио колача“ или

како то каже Дијана Ераковић „богати чланови друштва морају имати пристанак и разумијевање сиромашних за посједовање већих материјалних добара на темељу заједничких вриједности и начела“ (Ераковић 2013:42).

ИНТЕРПЕРСОНАЛНИ ТЕСТ И РОЛС-КОЕНОВА ТРИЛЕМА

Ролсова теорија правде, тачније начело разлике, дозвољава талентованим особама маневарски простор за уцјену. Талентовани, иако њихови таленти представљају само добитак на лутрији природе, у стању су да издејствују подстицаје за континуирано обављање послова на једнако ефикасан начин. Ролс у „Теорији правде“ за начело разлике каже да „представља договор око расподјеле природних талената као заједничког добра и подјеле њихових плодова тако да се постигне што већа друштвена и економска добробит. Они који су фаворизирани од стране природе, ко год да јесу, могу уживати у плоду те своје добре среће само под условом да побољшавају ситуацију оних који су губитку“ (Rawls 1998:92). Ролсов принцип разлике дозвољава талентованим да прије него ли постану максимализатори свеукупне добробити, буду маскимализатори властитог интереса што им даје одређен уцјењивачки потенцијал који се у Ролсовој теорији подводи као праведно понашање. Иако изворно начело разлике не дозвољава велике неједнакости, настале због давања подстицаја талентованим, велике неједнакости настају због израженог анти-егалитарног става талентованих који излази из домена основне друштвене структуре као субјекта правде. Процес давања подстицаја треба да се одигра не само на нормативном нивоу (нивоу друштвених институција) како то захтијева Ролс већ и на личном нивоу (на начин да прође интерперсонални тест). Иако на нормативном нивоу једно понашање може звучати праведно, оно на личном нивоу добија сасвим другачији тон (тон неправедности). Коен користи „аргумент киднапера“ како би објаснио своје стајалиште. Нормативно, извођење следећег аргумента може звучати праведно:

„А. Дјеца би требала бити код својих родитеља.

Б. Уколико му не платите, киднапер неће вратити дијете родитељима.

Закључак: Родитељи дјетета требају платити киднаперу“ (Cohen 2008:39).

Уколико исти аргумент поставимо на лични ниво, тај аргумент неће звучати праведно јер неће проћи интерперсонални тест. Аргумент на личном нивоу би гласио:

„А. Дјеца требају бити код својих родитеља.

Б. Уколико ми не платите, нећу вам вратити дјецу.

Закључак: Морате ми платити откуп“ (Cohen 2008:39)

Уколико ситуацију која је институционално праведна (по Ролсовим принципима) доведемо у лични однос, видимо да ће зазвучати неправедно јер није прошла хипотетички дијалог између чланова друштва. Уколико елементе „аргумента киднапера“ преведемо у расправу о подстицајима аргументацијом којом то ради Дијана Ераковић (2013:46) у којој ће дијете представљати продуктиван рад талентованог, родитељи најлошије позициониране у друштву а давање откупнине подстицаје, увидјећемо да се ради о поступку који се коси са нашим поимањем етоса праведности. Коен каже да Ролсова теорија у вези са давањем подстицаја може да има смисла само у друштву у коме се појединци не познају и које је лишено етоса комунитарности. Аргумент за подстицаје не може задовољити интерперсонални тест због чега мора бити одбачен као друштвено неправедан.

Главна тачка Коенове критике је питање зашто су богати продуктивнији онда када су подстакнути мањом стопом пореза него онда када подстицај изостане? Принцип подстицајности може звучати рационално онда када је дат у трећем лицу (када не захтијева персонално навођење субјеката којих се тиче, субјеката који су у бољем или у лошијем положају) али када је персонално одређен субјект, аргумент губи на својој снази и рационалности. Коен наводи више примјера у коме су субјекти персонално одређени. Оправдано је жалити се пријатељу истог

социјалног статуса на чињеницу да морате чекати градски превоз јер нам је ауто покварен тај дан али није оправдано жалити се некоме лошије ситуираном грађанину који је осуђен да сваки дан чека градски превоз. Аргумент подстицајности има слабије конотације у случају „аргумента отмичара“ у којем Коен тестира аргумент подстицајности. Оправдана је чињеница плаћања отмичару откупнине за отето дијете ако је ситуација замишљена у трећем лицу у коме се не зна на коју се дјецу мисли, ко су родитељи који требају платити откупнину и што је најважније ко је отмичар. Аргумент подстицајности и аргумент отмичара могу оправдати неједнакости само у друштвима у којима не постоје комуналне карактеристике личних односа, схваћене као односи пријатељства међу индивидуама.

У петом поглављу своје књиге (2008:181-225) Коен уводећи у расправу питање слободног избора занимања од стране сваког појединца, суочава се са трилемом приликом које је неопходно одустати од једне од *три саставне компоненте правде: Парето оптималности, једнакости или слободе избора занимања од стране сваког појединца понаособ*. Коен наводи примјер доктора-вртлара који треба да се одлучи које од поменута два занимања треба да одабере. Доктор посједује друштвено риједак таленат којим може много допринијети друштву али његова жеља и страст јесте бављење вртларством. Ја ћу покушати из Коеновог примјера извући сопствени како би показао сложеност трилеме која се налази пред нама.

Примјер: Мајкл Џордан се налази пред дилемом да ли да почне да се бави професионалним бејзболом или да се врати бављењу кошарке из које се повукао у пријевремену пензију. Чикаго Булси послѣје његовог пријевременог пензионисања нису више исти тим, имају проблема са саставом и нису конкурентни у борби за титулу. Чикаго Булси нуде Џордану уговор од милион долара по сезони како би се поново вратио бављењу кошарке док у исто вријеме Џордан има уговор са бејзбол тимом под истим условима. Џордана више испуњава бављење бејзболом него кошарком па како би надомјестио своју жељу да се бави бејзболом захтијева од Чикаго Булса уговор од 2 милиона по сезони. Парето ефикасно у овом случају јесте враћање Џордана кошарци јер је пуно талентовани за кошарку него за бејзбол и може више допринијети клубу бавећи се

кошарком али и модерном спорту такође. Слобода у избору занимања каже да Џордан треба да се бави бејзболом јер га то испуњава више него бављење кошарком. Једнакост се састоји у једнакој плати по сезони од милион долара и за бављење кошарком и за бављење бејзболом. У случају да изабере бављење бејзболом плаћено са милион долара испоштована су два принципа: слобода у избору занимања и једнакост али је жртвована Парето оптималност. У случају да изабере повратак кошарци са платом од милион долара испоштована су такође два принципа: Парето ефикасност и једнакост али је жртвована слобода у избору занимања. И трећи случај уколико се врати бављењу кошарци са платом од 2 милиона долара: испоштовани су слобода у избору занимања и Парето оптималност али је жртвована једнакост. За друштво би било најкорисније повратак Џордана кошарци уз плату од милион долара по сезони али би то истовремено значило укидање Џорданове слободе у избору занимања кроз наметање посла који треба да обавља.

Примјер који Коен наводи за трилему јесте Титмусов систем донације крви. Коен на ову дилему одговара из угла егалитаризма и њиховог схватања правде. Рјешење проблема из угла „стаљинизма“ схваћеном као старог, радикалног егалитаризма било би одбацивање слободе занимања и наметање Џордану уговора којим се враћа Булсима уз плату од милион долара. Коен, лично не жели овакво разрјешење проблема. Рјешење проблема трилеме Коен проналази у одговору Ричарда Титмуса у примјеру система донације крви. Дакле, људима не треба наметати занимање и ограничавати слободу већ имати повјерење да ће појединац који се налази пред трилемом изабрати опцију која је у општу корист (у Титмусовом примјеру дати крв бесплатно а у моме примјеру изабрати кошарку са милион долара по сезони). Ово разријешење трилеме Коен назива етичким рјешењем. Јозеф Каренс за успоставу једне врсте институционализације друштва спроведећи етички принцип гдје би учесницима у игри биле допуштене све врсте активности као у капитализму с тим што би постојао порезни систем који би искључивао ефекат неједнакости који те активности производе у стварном капитализму. Дакле, да би етичко рјешење било задовољено

људи би требало да изаберу послове којим користе у потпуности своје потенцијале истовремено уз исту надокнаду као и други мање талентовани појединци. Уколико људи у друштву заиста вјерују у једнакост неће им бити тешко направити ту жртву и радити друштвено корисне послове уз мање надокнаде.

Други проблем који Ролсова теорија правде поставља пред Коена (2008:214-223) и егалитаристе јесте проблем лексичког приоритета првог принципа правде над принципом разлике. Ролс сматра да је питање слободног избора занимања спада у први принцип правде, принцип слободе, који је приоритетан у односу на принцип разлике. Коен сматра да први принцип правде не обухвата садржајно принцип слободе избора занимања и да се о слободи избора занимања може расправљати у једнакој равни са Парето ефикасности и једнакости и самим тим да не треба се руководити лексичким приоритетом. Коен сматра да слобода избора занимања од стране појединаца у једном друштву треба да искључи принуду али не и морално инспирисану мотивацију тј. да на човјека не треба дјеловати репресивно у смислу наметања друштвено корисног занимања већ стимулисавши га да сам одабере занимање гдје свој таленат може каналисати на најбољи начин по цјелокупно друштво. Ролс када говори о социјалној правди изоставља благостање што наилази на неодобравање код егалитариста. Трилема која захтијева жртву једног од својих принципа је по овом питању постављена на следећи начин: „1. либерална неутралност државе, 2. побољшање положаја најугроженијих и 3. забрана ропства за талентоване“ (Cohen 2008:218). Коен у трилеми одбацује либералну неутралност док је Ролс када се налази пред овом трилемом најприје спреман жртвовати побољшање положаја најугроженијих. Коен сматра да слобода избора занимања није један од принципа слободе уколико она допушта људима да тргују својим талентима, уцијењивајући друге одустајањем од друштвено корисних занимања како би добили подстицаје због којих би били спремни одрећи се свога омиљеног занимања. С друге стране, неоправдана је интервенција владе у смислу наметања занимања људима. Коен се залаже за успостављање етоса солидарности у друштву који ће људима показивати друштвену корисност њиховог талента и потребу и мотивацију да тај таленат у друштву буде

тако каналисан да обезбиједи Парето-оптималне резултате. Уколико људи прилазе на други начин избору свога занимања, онда они нису егалитаристи у строгом смислу ријечи нити вјерују у праведност.

Паула Касал је у раду “Mill, Rawls and Cohen in Egalitarian Trilemma” (2010) дала занимљив допринос овој Коеновој критици Ролса. Паула Касал дискусију између Ролса и Коена враћа у реалне друштвене односе. Наиме, она расправља о аргументу подстицајности уводећи у расправу реалне друштвене снаге у виду друштвених класа. Кроз три различита система расподеле Паула Касал жели да дочара сложеност Ролс-Коенове дискусије. Она разликује расподеле P1 (у којој су испоштовани принципи економске једнакости и слободе занимања), P2 (у којој су испоштовани принципи слободе занимања и Парето оптимум) и P3 (у којој су испоштовани принципи економске једнакости и Парето оптимум). Систем расподеле код Пауле Касал изгледа овако:

Табела 2. Систем расподеле код Пауле Касал

	P	C	B2
Једнакост и слобода занимања (P1)	100	100	100
Слобода занимања и Парето оптимум (P2)	101	119	380
Једнакост и Парето оптимум (P3)	200	200	200

„Касал се слаже са Коеном да неким подстицајима треба критички приступити те да је могуће преобликовати тржишни етос друштва и тако утицати на особне прерогативе и изборе. Но, исто тако се слаже са Ролсом да би тај помак према Коеновим сугестијама у одређеном смислу угрозио слободу јер друштвени притисак може имати снажно репресивно дјеловање на лични избор као и сила закона“ (Ераковић 2013:48). Циљ критике Пауле Касал је измирити Коеново и Ролсово становиште на пољу праведности давања потстицаја. Њено рјешење је прилично једноставно: створити друштвени етос који ће омогућити већи избор занимања за најсиромашније

2 P – радничка класа, C – средња класа, B – висока класа (Касал 2010:3)

у друштву. Талентовани би према овом рјешењу требали активно учествовати у стварању друштвеног и привредног окружења у коме би најсиромашнији могли остварити све своје капацитете и тиме осигурали највећу личну добробит. Талентовани дакле, треба да раде на стварању окружења у коме би најлошије позиционирани у друштву максимално развили своје капацитете. Неки од примјера реализације ове идеје које спомиње Паула Касал су „подупирање интелектуалног развоја и образовања сиромашних или кроз давање прикладног времена и простора за мајчинство запосленој жени“ (Casal 2010:18-21).

Дакле, Коенова критика Ролсовог принципа разлике односи се на Ролсово неоправдано допуштање уцјене од стране талентованих у друштву да су спремни допринијети више само ако буду богато награђени и потстакнути. Допуштајући такво понашање, сматра Коен, Ролс допушта понашање које је у супротности са његовом теоријом правде и концептом праведног друштва. Своју критику Ролсовог аргумента давања подстицаја талентованим, Коен закључује ријечима: „Ролс представља политику подстицаја као одлику праведног друштва, док је ту ријеч, као што Мил каже, о нечему врло пожељном у друштву какво познајемо, о горком „компромису са себичним типом карактера“ које је формулисао капитализам“ (Cohen 2008:86). Коен када излаже своју верзију праведног друштва, настоји да окарактерише такво, себично понашање талентованих појединаца као неправедно.

ЗАКЉУЧАК

Широко схватање принципа разлике, које захтијева подстицајне политике како би богати били продуктивни, не може се назвати основним принципом правде већ принципом спречавања људске неправде. Коен принцип спречавања људске неправде назива и „принципом оштећеног ограничења на пољу правде (*principle of damage limitation*)“ (Коен 2008:84). Последња Коенова реченица најбоље допуњује Ролсов принцип разлике „понекад принцип разлике у својој широкој интерпретацији (*lax interpretation*) може бити препознат као прва врлина друштвених институција, јер ми не можемо добити правду, а

неправда која иде са подстицајима је најбоља неправда коју ми можемо добити“ (Cohen 2008:84-85).

Г.А. Коен је настојао да прочисти схватање принципа разлике залажући се за примјену уског схватања принципа разлике за разлику од Ролсових настављача либералне провенијенције. Разлика између теоретичара који су се залагали за примјену, с једне стране уског а с друге стране широког принципа разлике састоји се у различитом схватању друштвеног етоса који треба преовладавати у друштву. Једни су, а међу њима и Коен преферирали егалитаријански етос који је заговарао уско схватање принципа разлике док су други преферирали тржишни етос и тиме били заговорници широке интерпретције кључног Ролсовог принципа. Да би једна расподела била праведна Коен захтјева да поред испуњења правила принципа разлике, та расподела задовољи и особне прерогативе самих грађана. Задовољење особних прерогатива остварује се давањем сагласности на неку расподелу чланова друштва који полажу интерперсонални тест као што је раније објашњено.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Бери, Норман. 2007. *Увод у модерну политичку теорију*. Београд: Службени гласник
- Ераковић, Дијана. 2013. „Г.А. Коенова критика Паретовог аргумента у Ролсовој теорији праведности – једнакост се не тражи”, *Политичке перспективе* 1/2013, стр.41-55.
- Кимлика, Вил. 2009. *Савремена политичка филозофија*. Београд: Нова српска политичка мисао
- Коен, Г.А. 1987. *Марксово схватање теорије историје*. Београд: Искра
- Ролс, Џон. 1998. *Теорија правде*. Службени лист СРЈ, Београд
- Ролс, Џон. 1998а. *Политички либерализам*. Београд: Филип Вишњић

- Arrow, Kenet. 1951. *Social Choice and Individual Values*. New Haven: Yale University Press.
- Casal, Paula. 2010. "Mill, Rawls and Cohen in Egalitarian Trilemma" Последњи приступ: 22. фебруар 2015. <http://www.ucl.ac.uk/laws/jurisprudence/docs/2010/Casal-02Feb2010.pdf>
- Cohen, G.A. 1988. *History, Labour and Freedom: Themes from Marx*. Oxford: Oxford University Press
- Cohen, G.A. 2000. *If You Are an Egalitarian, How Come You Are So Rich*. Harvard: Harvard Univeristy Press
- Cohen, G.A. 2008. *Rescuing Justice and Equality*. Harvard: Harvard Univeristy Press
- Lukes, Steven. 1985. *Marxism and Morality*. Oxford:Oxford University Press
- Lukes, Steven. 1995. *Marxism, Liberlism and the Left*. Santander: Universidad International Menendez
- Pogge, Thomas. 1989. *Realizing Rawls*. Ithaca: Cornell University Press
- Rawls, John. 2001. *Justice as Fairness: A Rastatement*. Cambridge: Harvard University Press
- Sen, Amartya. 1976. *Liberty, Unanimity and Rights*. Harvard: Harvard University Press

Stevan Salatić

Faculty of Political Science, Belgrade

**ENCOURAGEMENT AND PRINCIPLE OF DIFFERENCE
- ROLLS-COHEN TRILEMA**

Resume

The principle of difference, understood in its narrow variant, requires fraternity as a special relationship of friendship and solidarity that exists in society. According to the principle of brotherhood, the gifted in society will not require special incentives in order to be more productive, but will be empathetic towards those in the worst position, and for that reason they will equally contribute to society even without incentives. In a just society, there is a special ethos or culture of justice that will guide all members of such a society. Central to Cohen's question is Rawls's principle of difference, which states that there are people in society who are able to produce more than others because of natural genetics or ordinary happiness, and that these people have the right to be richer than others if their productivity and the social wealth caused by it influences them to improve their initial status in the worst position. Cohen believes that talented people do not need special motivation to produce more, but he also believes that Rawls did not demand that it is necessary to give special incentives to talented people in order for them to contribute more. The principle of difference is a sense of solidarity between those who are better positioned and those who are less positioned, but it is also a means of measuring how to use the success and usefulness of the product that is richest for themselves, so that even the poorer are helpful.

Keywords: encouragement, principle of difference, solidarity, fraternity, Cohen, Rawls*

---

* Овај рад је примљен 1. августа 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 21. августа 2020. године.